

Проектъ за български фолклоренъ атласъ

отъ Хр. Вакарелски

1. Първобитниятъ човѣкъ е яко свързанъ съ природата; колкото по-малка е цивилизацията на даденъ народъ, толкова по-дълбоки сж, т. да се каже, коренитѣ му въ окръжаващата го природа. Тази зависимостъ е много по-голѣма, отколкото може да изглежда на пръвъ погледъ; и човѣкътъ и природата винаги си упражняватъ взаимно влияние, отъ което човѣкътъ придобива постоянно усъвършенствуване, докато за природата не всѣкога може да се каже това. На това основание е възникнала като самостоятелна наука и антропогеографията. На това сжщото основание е не само възможенъ, ами и въ висша степенъ вече необходимъ единъ пълненъ и системенъ географски прегледъ на народнитѣ култури, респ. и на българската, т. е. налага се изработването на единъ наученъ атласъ на българския фолклоръ.

2. Необходимостта отъ подобенъ атласъ изпжква по-конкретно въ още първитѣ положителни за фолклористиката ни резултати. Преди всичко, за да бжде изработенъ, ще трѣбва да стане подробна ревизия на обнародванитѣ до сега материали по области. Тази ревизия непременно ще покаже, колко много празнини още зѣятъ въ това отношение: цѣли области съ твърде ценна отъ научно гледище народна култура стоятъ непожтнати; цѣли културни терени — неизвестни. Друга ревизия се налага по качеството на обнародвания до сега фолклоръ, т. е. доколко всички сведения за народната ни култура сж пълни, дали сж дадени всичкитѣ имъ, още сжществувачи по съответнитѣ мѣста подробности. И тука, бездруго, ще се открие преобладаващата случайностъ при описанията, бездруго ще изпжкне дилетантизмътъ въ досегашната ни фолклористика, станалъ причина за твърде много празноти.

Естествената последица отъ това ще е: да се организира пълното събиране на българския фолклоръ, като се изработи едно общо ръководство и като се подготвятъ нарочно за това събирачи. Това системно проучване на нашия фолклоръ ще позволи да се откриятъ тъкмо най-характеристичнитѣ културни белези за отдѣлнитѣ групи на българския народъ, за които сега или нищо не можехме да сждимъ отъ тази страна, или пъкъ сждимъ въз основа на недостатъчно, непровѣрени или слабо сигурни критерии; тия характеризиращи белези ще бждатъ дадени вече не откъснато, а въ отношението имъ къмъ такива на съседни или по-далекостоещи групи, па дори къмъ културни прояви и на други народи. Научното и педагогично значение на такова опознаване е безспорно. И това се отнася както за нашето самоопознаване, така и за чуждия ученъ свѣтъ, у когото има вече доста превратни схващания въ това отношение.

3. Въ другитѣ страни въпросътъ за географското проучване на народната култура е вече на дневенъ редъ. И, както винаги, езиковиятъ дѣлъ отъ тази култура върви на първо мѣсто. За езиковната география се не само говори, ами е и много нѣщо направено. Въ Франция, въ романскитѣ страни изобщо, па и въ Германия сж излѣзли вече много областни езикови атласи. Съ такъвъ атласъ французитѣ могатъ да се похвалятъ и

за цѣла Франция („L'Atlas linguistique de la France“ отъ Gilléron)¹⁾. Дори се замислятъ и за общоевропейски словенъ атласъ²⁾. У славянитѣ презъ последнитѣ години се обаждачъ начесто компетентни гласове за такива. Още презъ 1918 г. проф. К. Nitsch писа върху географията на изразитѣ³⁾ и показа голѣмото значение на подробното географско упознаване на полския речникъ. Системното издаване на езиковна география е предприета отъ сегашната Бѣлоруска академия на наукитѣ за Бѣлорусия. Първа свезка отъ такавата е излѣзла подъ перото на П. Бузукъ⁴⁾ който реферира по една отъ странитѣ на този въпросъ въ Пражкия славистиченъ конгресъ (1829)⁵⁾. Въ сщия конгресъ Meillet и Tesnière повдигатъ енергично въпросътъ за общославянски езиковенъ атласъ⁶⁾. Самиятъ Tesnière работи върху подобенъ за словенцитѣ. Този опитъ на Tesnière'a и излѣзлата частъ отъ Бѣлоруската езикова-география сж подтикнали Skok'a да предложи пакъ на сщия конгресъ проектъ за югославски езиковенъ атласъ⁷⁾.

Всички тия проекти или завършени дѣла иматъ за целъ де повече, де по-малко езика съ подробнитѣ му фонетични, морфологични па дори и синтактични особитости; по на второ мѣсто стои речниковата страна, а още по-малко или никакъ — и по-обширнитѣ езикови произведения като пѣсенни, повествователни, сентенцийни и др. форми, както разбира се, и останалото народно творчество, кждето езикътъ има сжщо голѣмъ дѣлъ. Има обаче и по-пълни проекти: за руския езикъ отъ Ереминъ⁸⁾ — съ цѣлата вещественна обществена и духовна култура. Надъ такъвъ атласъ се работи отдавна и у нѣмцитѣ⁹⁾ а отъ 1928 г. излиза проектиранъ въ осемъ тома езиковенъ и етнографски атласъ за Италия и Южна Швейцария¹⁰⁾. По отношение на славянската етнография основитѣ за подобенъ атласъ сж положени отъ съчинението върху „народната култура на славянитѣ“ отъ К. Moszyński. (1929)¹¹⁾.

4. У насъ почти нищо не е направено въ това отношение, дори само за езиковата география не е отваряно дума, като се изключатъ нѣколкото твърде обширно сравнителни констатации на проф. Ст. Младеновъ и единъ опитъ въ диалектоложитѣ очърти на покойния професоръ Б. Цоневъ.¹²⁾ Що се отнася до по-широката

¹⁾ Срв. A. Meillet et L. Tesnière, Sbornik práce I Sjezdu Slov. Filologů, Praha. Sv. II, 592 — W. Pessler, Plattdeutscher Wort-Atlas von Nordwestdeutschland nach eigenen Forschungen u. mit eigen. Aufnahmen, 72 стр. 1928.

²⁾ W. Pessler, Atlas der Wortgeographie von Europa. Eine Nodwendigkeit, Sonderabdr. aus d. Festschrift van Schrijnen. Hannover, Mai 1929. Принципитѣ на международно картографиране на фолклора сж разгледани напоследъкъ твърде критично и отъ А. Маринюсъ, La Cartographie du Folklor (L'Annuaire 1931/1932 de la Société Luxembourgeoise d'Etudes linguistiques et dialectologiques). 71—82.

³⁾ K. Nitsch, Z geografji wyrazów. Rocznik Slawistyczny 1918. t. VIII, стр. 60—150.

⁴⁾ П. Бузук, Спроби лінгвістычнае географіі Беларусі, ч. I фонетика и морфолёгія. I вып. 1928.

⁵⁾ Sborn. práce I Sjezdu slov. filol. II, 458—475. Лінгвістычнае географія як да напоможны мѣтод пры вѣвученыні гісторыімовы.

⁶⁾ Projet d'un Atlas linguistique slave. Sborn. pr. I S. sl. filol. II, 592—593.

⁷⁾ P. Skok, Projet d'un Atlas linguistique Jougoslave. ib. 705—707.

⁸⁾ С. Еремин, Проект словаря русской географической диалектологии. Язык и литература I, вып. 1—2. Ленинградъ 1926. стр. 20—52 Срв. и Изв. Етногр. Музей, София, VIII—IX, 285—287.

⁹⁾ W. Pessler, Der deutsche Volkskunde-Atlas. Sonderabdr. aus Zeitschr. „Geschichtliche Landeskunde“ 1929. Bonn, 12 стр. срв. и статията му „Volkstumsgeographisches aus Niedersachsen auf grund der Erhebungen des Volkskund-Atlasen I. II. Sonderabdr. aus Niederdeutsche Ztschr. f. Volksk IX, kn. 1-2 Bremen 1931. стр. 23.

¹⁰⁾ K. Javerd — J. Jud, Atlas linguistique et ethnographique de l'Italie et de la Suisse Méridional. Les enquêtes linguistiques ont été faites par P. Scheuermeier et M. L. Wagner. (Образецъ).

¹¹⁾ K. Moszyński, Kultura ludowa Słowian, cz. I Kultura materjalna. Kraków, 1929.

¹²⁾ St. Mladenov, Zu den lexikalischen Abgrenzungslinien („isolexen“) auf südslavischen und arischslavischen Gebiete. Slavia X, 242-251. — Б. Цоневъ, къмъ историята на български (sic)

область на народната ни култура, имаме нѣколко приноса, засѣгащи народното ни земледѣлие, отъ Краковския универит. асистентъ Obrebski¹⁾, както и по отношение на народния ловъ.²⁾ Съ подобенъ строго географски методъ съ представени въпроситѣ въ студиитѣ ми върху „Ралата“³⁾ и „бранитѣ“⁴⁾, както и „каносване“ въ нашитѣ сватбени обичаи⁵⁾. Но все пакъ полагане нарочити грижи за бѣлг. фолклоренъ атласъ у насъ не сж още правени.

* * *

5. Българскиятъ фолклоренъ атласъ непременно трѣбва да съставя часть отъ единъ голѣмъ атласъ на народното ни творчество, другата часть на който ще бжде заета отъ българския езикъ. Само така може да се смѣта, че езиковата ни наука е изпълнила респективното си задѣлжение напълно.

Сдържание на фолклорния атласъ ще бжде: вещественна, обществена и словесно-музикална култура. Всички тия три отдѣли сж сжщевременно области, кждето може да има не само технически или практически прояви, съобразителности и т. н., но и такива съ по-малко или повече съзнателна художественостъ. Тия прояви на изкуство ще бждатъ разгледани въ самитѣ имъ групи. т. е. нарочитѣ отдѣлѣ нѣма да образуватъ.

Къмъ тритѣ главни отдѣла ще трѣбва да се прибави отдѣлна глава за мѣстни и лични имена, доколкото позволяватъ картографиране.

При групирането на материалитѣ ще се окажатъ множество междинни и трудно класификуеми предмети. Помѣстването имъ къмъ единъ или другъ отдѣлъ ще бжде въ известна степенъ условно, като неточността бжде уговорена било въ плановъ предговоръ, било въ нарочитѣ показалець. Така ще бжде напр. съ веществени предмети, прилагани само при нѣкои обществени обичаи, като напр. обредни хлѣбове, знамена, кляначки и др., принадлежности при булчинско облѣкло, погребаленъ ковчегъ и т. н. Между обществения и словесно-музикалния отдѣли такива случаи има още повече: масови и групови забави, рецитации, пѣсни, врачувания и т. н. Между веществения и слов.-музикалния — тия връзки сжщо тѣй не сж малко: музикални инструменти, амулети, принадлежности за магично въздействие и т. н.

За сдържанието и разграничението на веществената култура съмъ оказалъ по конкретно, и подробно въ своето упжтване⁶⁾.

Обществената група трѣбва да обеме преди всичко правнитѣ прояви въ обществото на българина: въ семейството му, въ сѣдскитѣ му отношения, въ общинското му устройство, междуселски отношения, та дори и неговитѣ по-широки правни схващания и практики; отношения и правови постановления къмъ чужди народности и въроизповѣдания. Въ всички тия случаи ще се разграничаватъ по възможность строго понятията за частность и углавность, сждебность, наказателность и др. На второ мѣсто ще следватъ всички обичаи съ груповъ характеръ: семейни — свързани съ раждането и възраститѣ на човѣка въ семейството, съ женитбата и смъртъта му. Празничнитѣ обичаи,

езикъ. Прегледъ върху българскитѣ говори. Сборн. за нар. умовъ, кн. XIX. Съ приложена карта — разпредѣление на българскитѣ говори.

¹⁾ I. Obrebski, Rolnictwo ludowe wschodniej części półwyspu Bałkańskiego, Lud Słowiański I B 10-54, 147-187, II B 9—27, 133—148.

²⁾ I b. Przyczynki do łowiectwa wsch. części Półw. Bałkańsk. Lud Słow. II B. 165-181; Xp. Вакарелски. Ловни способности и уреди. Lud Sł. II B. 149-164.

³⁾ Известия на Етногр. муз. VIII-IX 55-109.

⁴⁾ I b. X-XI, 130—165.

⁵⁾ I b VII 107-114.

⁶⁾ Въпросникъ-упжтване за събиране етнографски материали. I Вещественна култура. Приложение къмъ Изв. на етнографския музей X—XI, София, 1931 8°, 44 стр.

като: коледни, новогодишни, водичарски, заговѣзнишки и т. н. дори до нагледъ най-незначителнитѣ като Обсѣчене, Мишовденъ, Андреовденъ, Игнажденъ и много други. Обичаитѣ, свързани съ стопанския животъ, независимо отъ календарнитѣ празници сжщо тѣй биха спаднали тука: предой, лжчитба, зажънване, засѣване, гроздоберъ и т. н.

Всички други практики, имащи повече личенъ характеръ, или пѣкъ вѣрвания, представи, схващания, постоянни и характеристични за всѣко време и мѣсто, както и цѣлото словесно, пѣсенно, и танцово творчество ще влѣзе въ третия отдѣлъ на словесно-музикална култура. Въ този отдѣлъ ще имаме групи за магия, вѣра и религия, представи за природата; устройство на земята и небето, атмосферни явления, познания върху живота на животнитѣ, на растителния миръ и т. н. Историческа паметъ и творчество на легенди, предания; приказки, анекдоти, пѣсни — исторически, легендарни, семейни, обществени, любовни; обредни; детски пѣсни, брденици и залъгалки; гатанки, пословици, поговорки, злословия; лирика — инструментална, вокална, — при исторически или други по-конкретни сюжети (споредъ слов. творчество). Танци — поединичи и хора, споредъ различнитѣ случаи въ които се изпълняватъ.

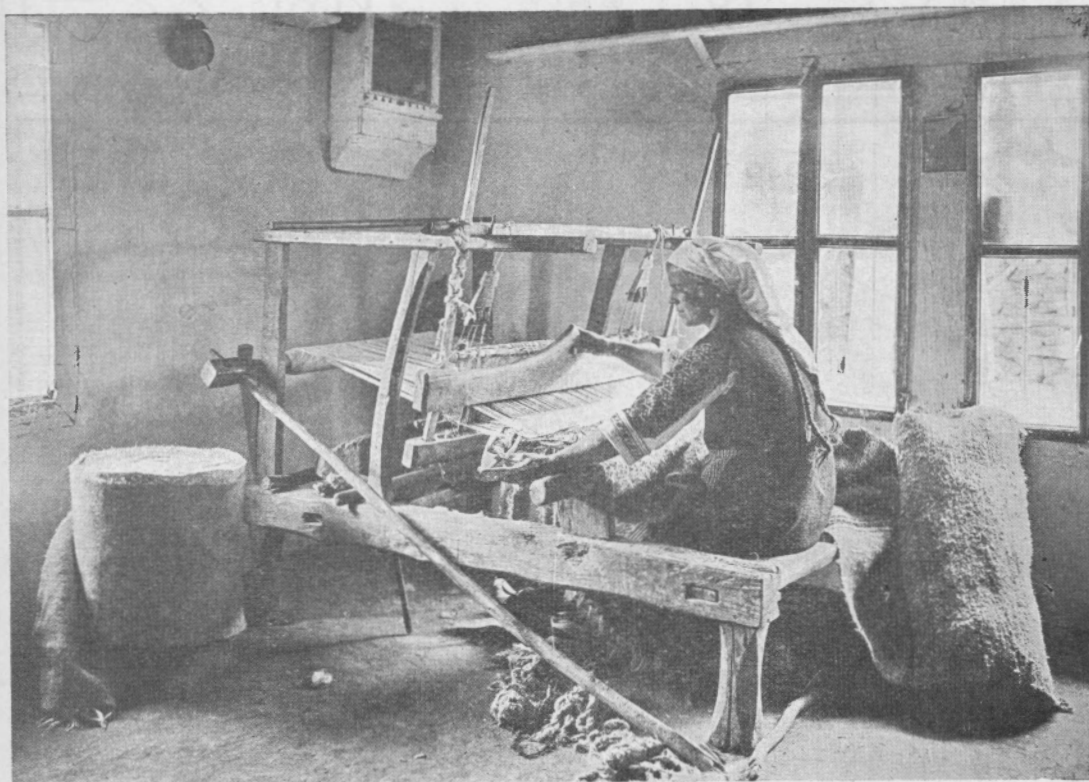
Накрай — главата за собствени имена.

6. Методата при изпълнението на атласа ще се състои въ илюстриране, картографиране и описание на предметитѣ и понятията. Илюстрирането ще се прилага най-вече къмъ веществената култура; винаги отдѣлни предмети, вадени поединично или въ систематични табла. При илюстрирането на този отдѣлъ ще се има предвидъ главно формата и техниката на изработката; особно ще се внимава и за художественитѣ прояви при различнитѣ предмети, най-вече при рѣзба, кройки, шевици, ковани предмети и др. Илюстрирането при веществената култура може да бжде съ фотографски снимки, но винаги ясни, позволяващи да се виждатъ подробности на предмети или на начина при работенето срв. прилож. снимка на тъкаченъ станъ. Може да се илюстрира и съ чъртежи — на цѣли предмети и на подробноститѣ имъ (срв. прилож. таблица). При нѣкои предмети съ по-значителни елементи на художество ще бждатъ необходими и цвѣтни рисунъци, респ. снимки, иначе всичко ще бжде въ черно. При обществената култура могатъ да бждатъ илюстрирани характерични положения при обичаи и обреди или при общи занятия, кждето се проявяватъ правови отношения. Въ такъвъ случай ще се прилагатъ почти само фотографски снимки или скици отъ такива. Свободната скица или художествени постройки въ тия случаи нѣматъ стойностъ. Сравнително най-малко илюстрации могатъ да се приложатъ къмъ третия отдѣлъ. До извѣстна степенъ въ снимки или чъртежи могатъ да се дадатъ положения при танци. Затова пѣкъ този отдѣлъ ще бжде илюстриранъ съ типове отъ пѣсенни текстове или мелодии, въ типови приказки, пословици, гатанки и т. н. споредъ гореотбелязаното съдържание. Картографирането ще се прилага за всѣки предметъ и за всѣка дори негова подробностъ. Преди всичко ще се картографиратъ терминитѣ. На картограмата ще бждатъ отбелязвани коренно различнитѣ названия, а всичкитѣ имъ морфологични и фонетични особености ще бждатъ въ описанието къмъ самата карта. (Срв. прилож. карти 3—6). Ще бждатъ картографирани типологичнитѣ различия както при веществената, така и при обществената култура, т. е. формитѣ на различнитѣ обреди и обичаи. (Срв. карта 2 за становетѣ и 7 за обичаитѣ при засѣването). Подробноститѣ ще бждатъ давани пакъ при описанието на картитѣ. (Срв. особено забележитѣ 1—3 къмъ карта 7). Тѣй могатъ да бждатъ картографирани и правни форми, и пѣсни, и приказки, легенди и т. н. словесно-музикални творби, както и собствени имена на мѣстности или хора. Начинътъ на изработването на всѣка карта по отдѣлно ще зависи отъ наличността на картографирани факти. Описанието е най-малко необходимо при веществената култура. Тамъ илюстрацията ще играе първостепенна роля. Все пакъ за изработка или за нѣкои особености въ работата, въ материяла ще е необходимо и описание. При обществения отдѣлъ обаче и при духовната

словесно-музикална култура ще е необходимо описание, което не винаги ще може да се изрази въ забележки към картограмитѣ. Впрочемъ, въ този отдѣлъ то ще играе първостепенна роля по отношение на илюстративността. Описанията ще трѣбва да бждатъ по възможностъ лаконични и винаги изразителни.

7. Въпросътъ за географскитѣ граници, въ които трѣбва да се простира това изследване не изисква уговорки. Трѣбва да се иматъ предвидъ българитѣ не само въ днешнитѣ ни политически граници, ами и тия отъ Македония, Добруджа, Моравско, Бесарабия, Ю. Русия и Банатъ. Особито внимание, трѣбва да се обърне на българитѣ отъ Тракия, изселени почти всички отъ гръци и турци и настанени днесъ изъ вътрешността на България. Така сжщо и нѣкои българи изъ гръцка Македония. Културата на това измѣстено отъ старитѣ селища българско население ще бжде отбелязвана въ атласа едновременно и на старитѣ и на новитѣ мѣста, като това се укаже по съответенъ начинъ. (Срв. приложенитѣ карти). Това неотдавнашно минало, на което почти всички ние сме съвременници, не може да бжде изтрито отъ картата на Б. полуостровъ, защото то въ действителностъ не е изтрито и въ паметта на изгоненитѣ.

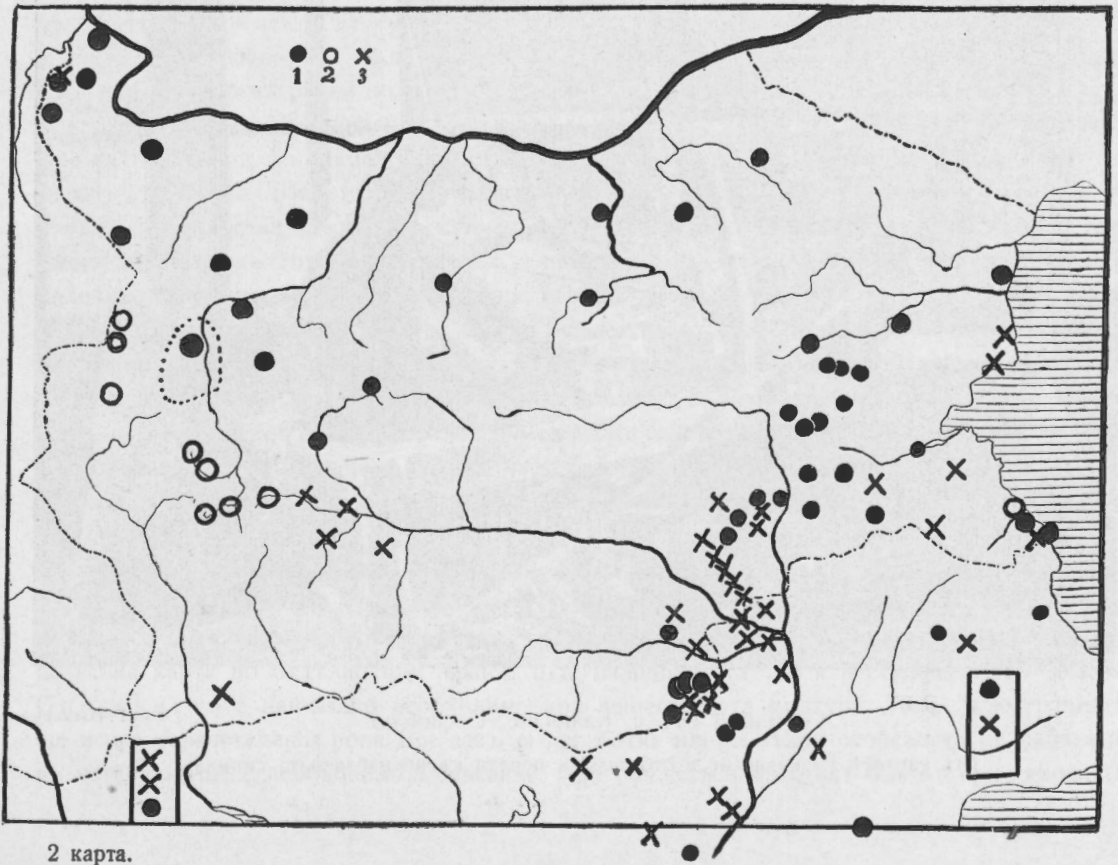
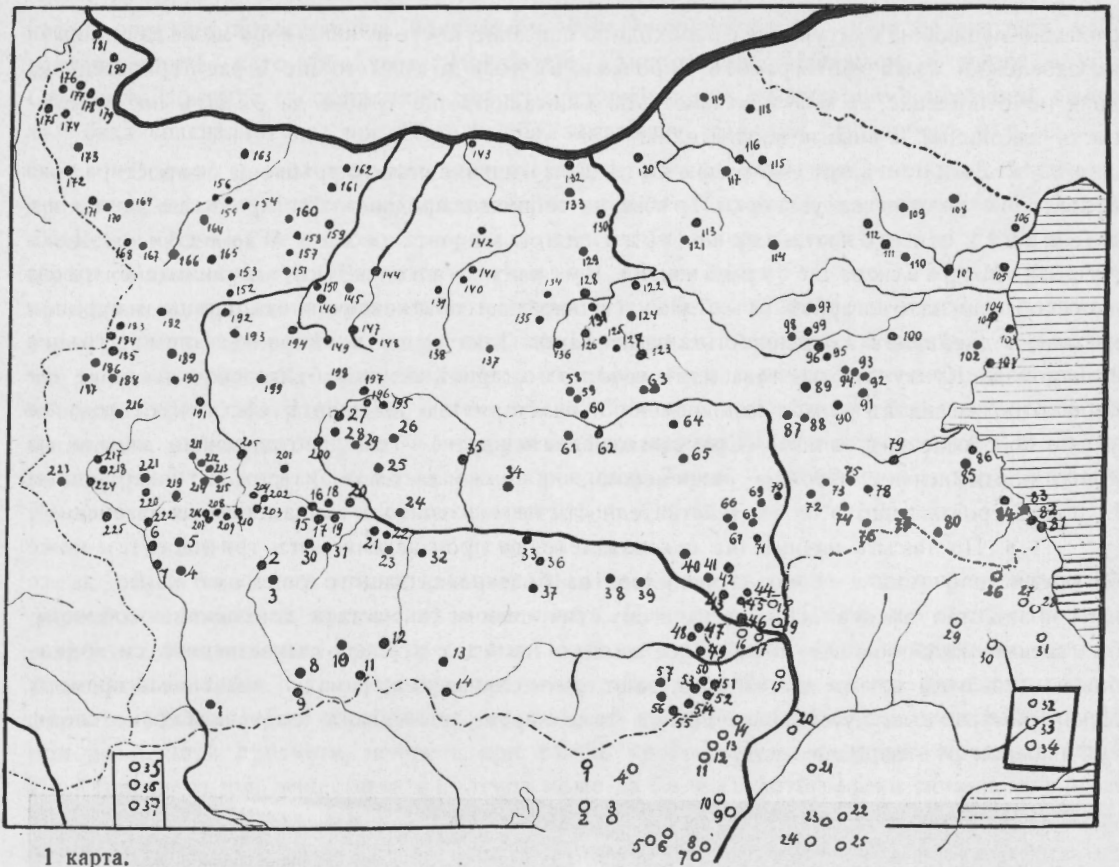
8. По такъвъ начинъ ще се създаде едно произведение отъ три части съ може би обемисти 6 тома — само за фолклора на българина, защото още има какво да се намѣри въ тая посока. Прибавена къмъ тия томове и частта езиковитѣ особености, българската книжнина ще може да се похвали съ една отъ най-сжщественитѣ си придобивки. А за това трѣбва да се бърза, защото въ случая има грамадно значение и времето Нека примѣрътъ на чуждитѣ начинания бжде овреме последванъ, да не събираме следъ туй паберки отъ народна култура.

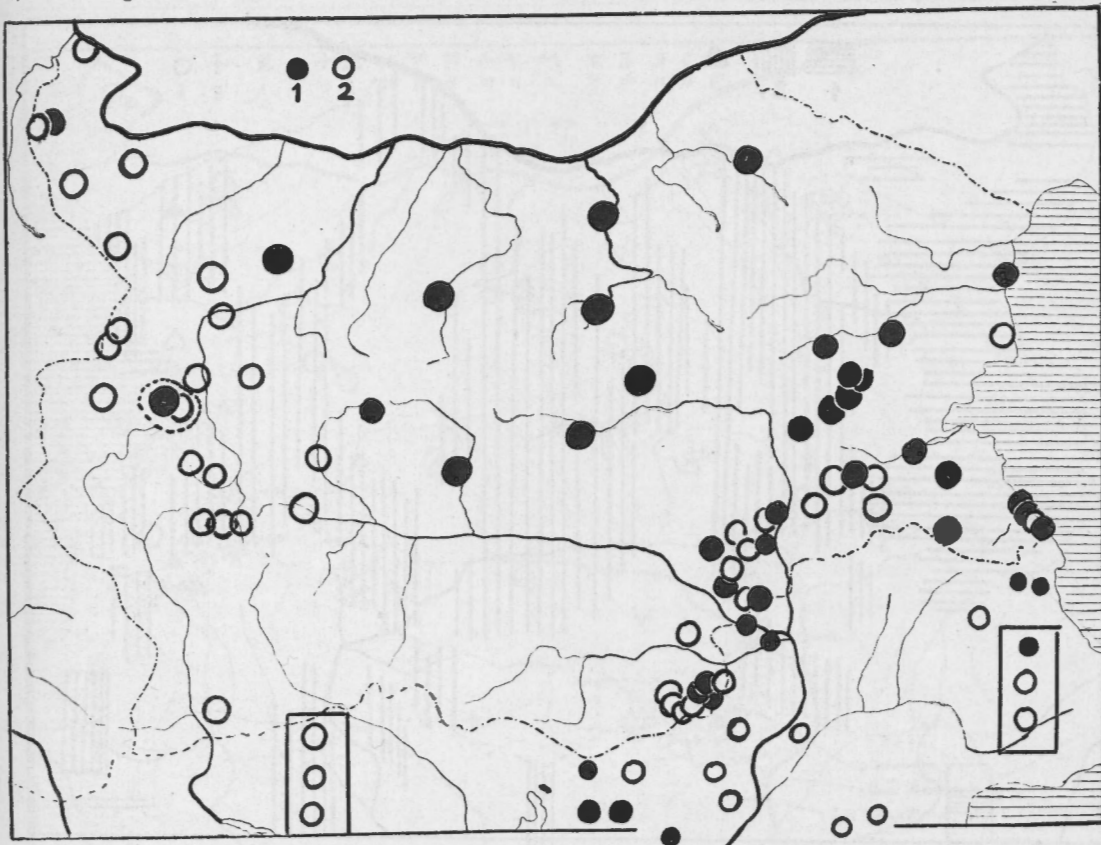

Разбой отъ с. Казичане, Софийско.

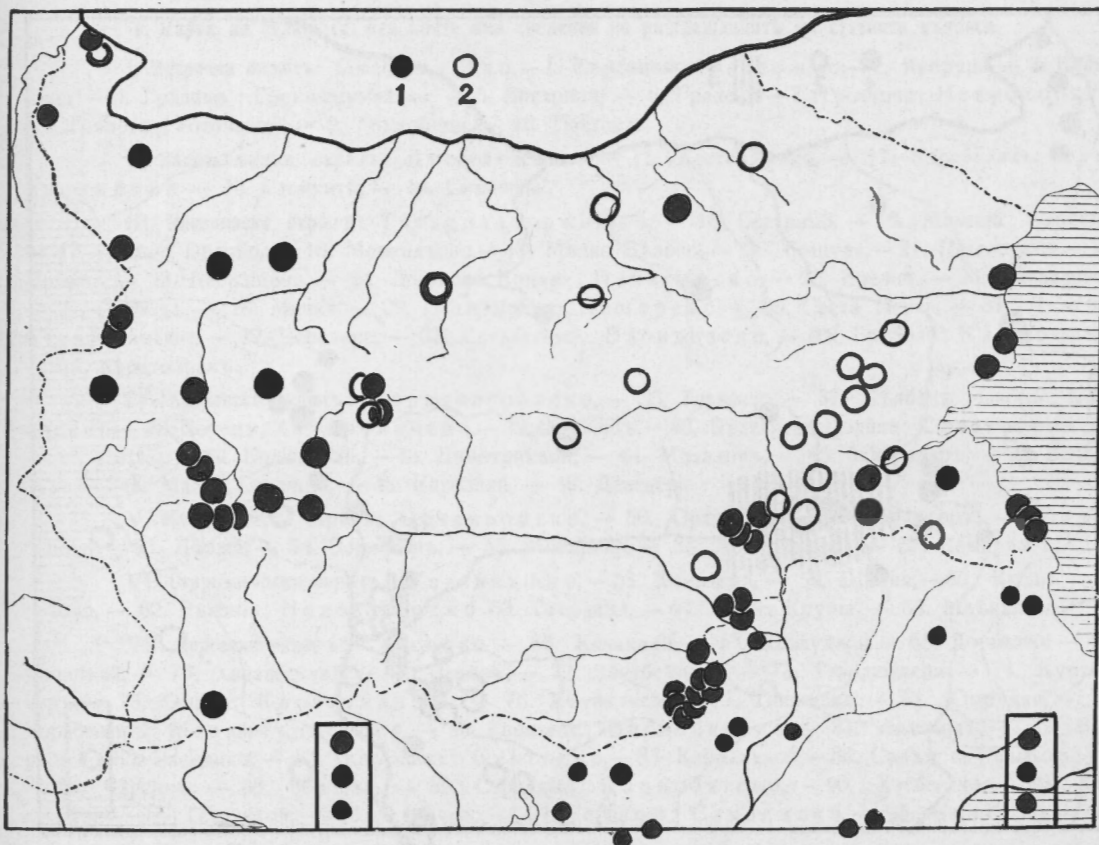
Фот. Г. Пасковъ

(Въ картитѣ Казичане не е отбелязано, поради късно набавената снимка).

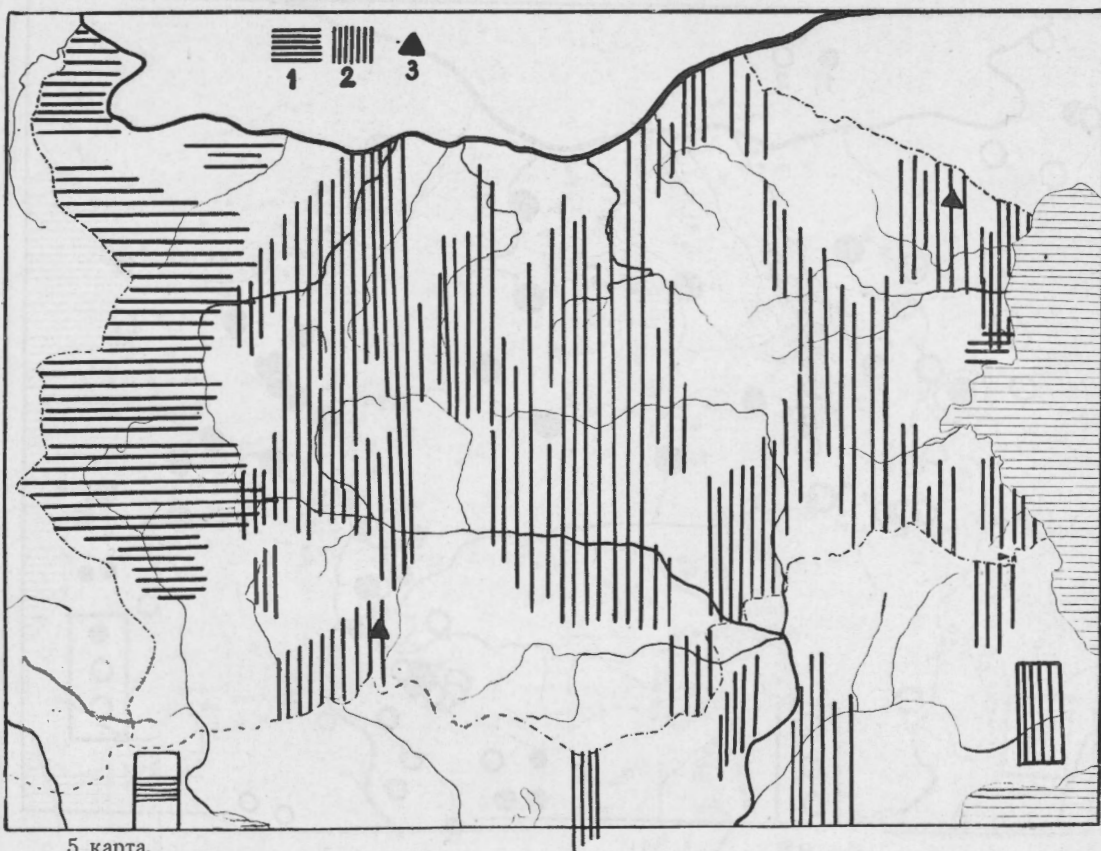

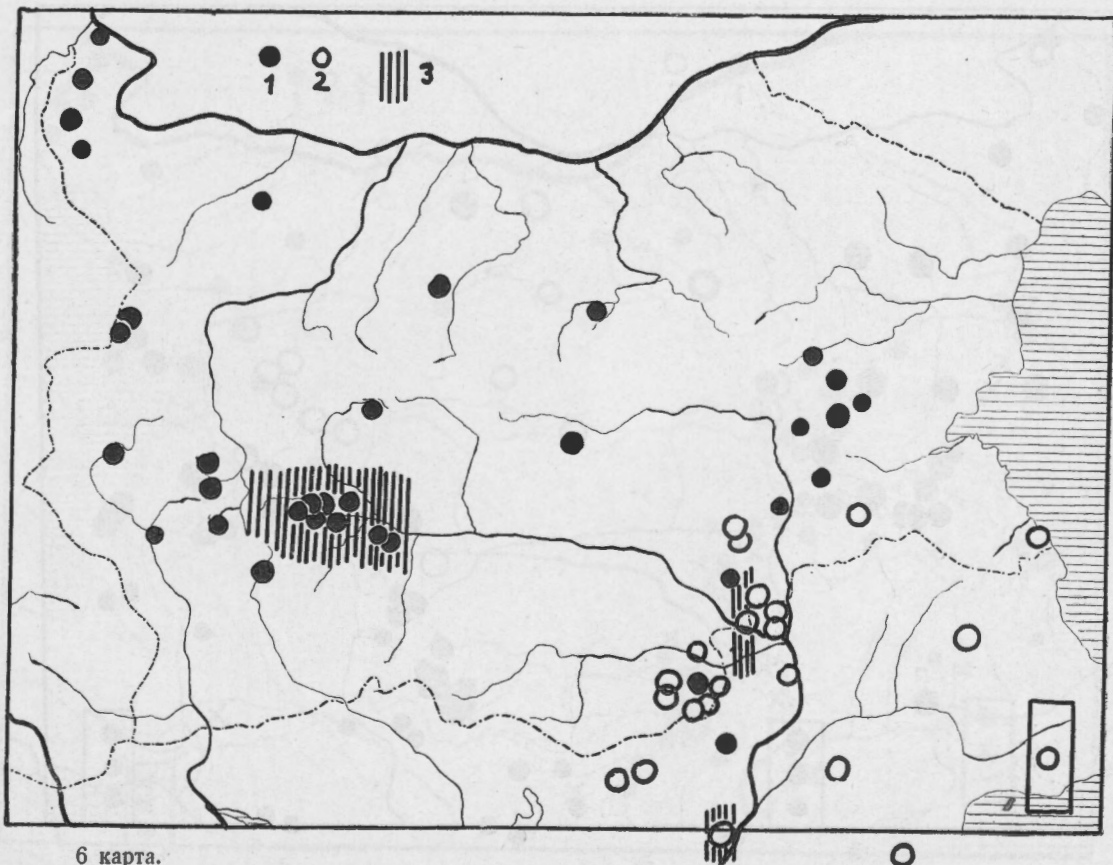
3 карта.

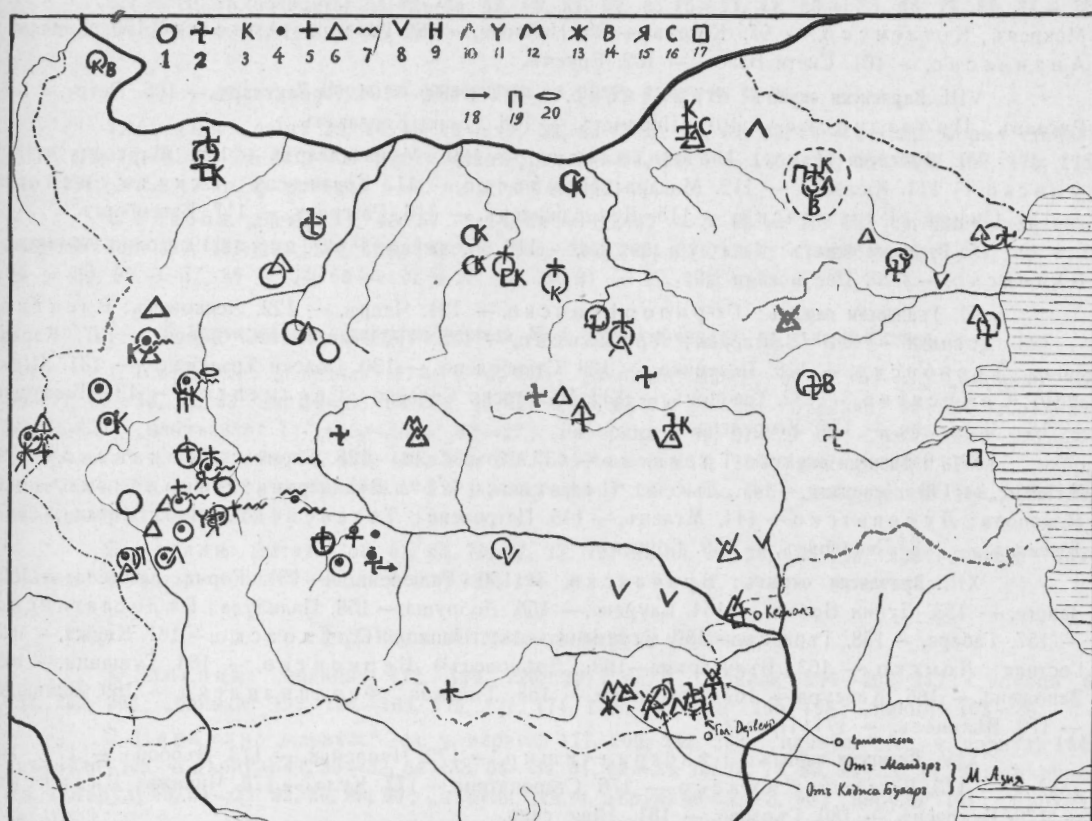
4 карта.

5 карта.

6 карта.

7 карта.

1. Карта на селищата, отъ които има сведения по разглежданитѣ въ статията въпроси.

I. Петрички окръгъ: Светиврачко,—1. Кърланово; Разложко,—2. Якоруда,—3. Елешница;—4. Градево; Горноджумайско,—5. Бистрица,—6. Градево,—7. Тросково; Неврокопско: 8. Огняново (Фотовище),—9. Мосомища,—10. Плетена.

II. Пашмаклийски окръгъ: Дьовленско,—11. Кестенджикъ,—12. Карабулакъ; Пашмаклийско—13. Стойкитѣ,—14. Смилянъ.

III. Пловдивски окръгъ: Татарпазарджишко,—15. Сестримо,—16. Момина Клисура,—17. Голѣмо Бѣлово,—18. Мененково,—19. Малко Бѣлово,—20. Бошуля,—21. Паталеница,—22. Црънча,—23. Дебрашица,—24. Доганово Конаре; Панагюрско,—25. Ерелий,—26. Айваджикъ,—27. Петричъ,—28. Мечка,—29. Панагюрище; Пещерско,—30. Света Петка,—31. Лъжене; Станимашко,—32. Чепеларе,—33. Сатъбегово; Пловдивско,—34. Бръзово; Карловско,—35. Каратопракъ.

IV. Хасковски окръгъ: Борисовградско,—36. Татарево,—37. Дълбокъ Изворъ; Хасковско,—38. Корень; Харманлийско,—39. Орѣшецъ,—40. Българска Поляна; Свиленградско—41. Лѣпка,—42. Коджаапли,—43. Димитрикой,—44. Михаличъ,—45. Юскюдаръ,—46. Веранъ Теке,—47. Малко Градище,—48. Керезлий,—49. Деведере.

V. Мастанлийски окръгъ: Ортакъойско,—50. Ортакъой,—51. Гайлохоръ,—52. Дребишна,—53. Лѣджа,—54. Зорназанъ,—55. Мандрица,—56. Демирчеленъ,—57. Демирларъ.

VI. Старозагорски окръгъ: Казанлъшко,—58. Химитлий,—59. Шипка,—60. Крътъ,—61. Розово,—62. Рѣжина; Новозагорско 63. Твърдица,—64. Крива Круша,—65. Млѣкарево.

VII. Бургаски окръгъ: Елховско,—66. Каваклий,—67. Козлуджа,—68. Доганово,—69. Синаплий,—70. Хасанбеглий,—71. Вакъвъ,—72. Даутбейлеръ,—73. Гюндюзлери,—74. Куртбунаръ,—75. Омана; Карабунарско,—76. Къзъклизе,—77. Тикенджа,—78. Юмрукая,—79. Карабунаръ; Малко-търновско,—80. Гьоктепе; Василикоско,—81. Ахтополь,—82. Варвара,—83. Василико,—84. Потурнакъ; Бургаско,—85. Кайракъой,—86. Саръмуса; Ямболско,—87. Черганъ,—88. Войника,—89. Стралжа; Карнобатско,—90. Хасбеглий,—91. Барганлий,—92. Телякъой,—93. Ахмачево,—94. Герделий; Сливенско,—95. Керменлий,—96.

Мокренъ; Котленско, — 97. Котелъ, — 98. Нейково, — 99. Градецъ; Айтошко 100. Уланлий; Анхиалско, — 101. Свети Власъ, — 102. Еркечъ.

VIII. Варненски окръгъ: Варненско, — 103. Бѣла, — 104. Арнаутларъ, — 105. Петре, — 106. Русларъ; Провадийско, — 107. Шереметъ, — 108. Горни Караагачъ.

IX. Шуменски окръгъ: Новопазарско, — 109. Мурадалларъ, — 110. Марковча; Шуменско, — 111. Кюлевча, — 112. Мадара; Поповско, — 113. Ковачевецъ; Ескиджумайско, — 114. Омарча; Разградско, — 115. Демирджилеръ, — 116. Разградъ, — 117. Батембергъ.

X. Русенски окръгъ: Балбунарско, — 118. Глоджево; Русенско 119. Долно Абланово; Бѣленско, — 120. Две могили.

XI. Търновски окръгъ: Горноорѣховско, — 121. Чаиръ, — 122. Лесковецъ; Еленско, — 123. Дрѣнта, — 124. Златарица; Дрѣновско, — 125. Попози, — 126. Ялово, — 127. Караванца; Търновско, — 128. Леденикъ, — 129. Стамболово, — 130. Полски Тръмбешъ, — 131. Шемшево; Свишовско, — 132. Свишовъ, — 133. Българско Сливово; Севлиевско, — 134. Богатово, — 135. Чадърлии, — 136. Угорелецъ.

XII. Плѣвенски окръгъ: Троянско, — 137. Нозо Село, — 138. Борима; Ловчанско, — 139. Хлѣвене, — 140. Деветаки, — 141. Лѣжене; Плѣвенско — 142. Вълчитрънъ; Никополско, — 143. Никополъ; Луковитско, — 144. Жгленъ, — 145. Петровене; Тетевенско, — 146. Батулци, — 147. Тетевенъ, — 148. Лесидрянъ, — 149. Брусенъ.

XIII. Врачански окръгъ: Врачанско, — 150. Радювене, — 151. Горна Кремена, — 152. Заногe, — 153. Дупни Врѣхъ, — 154. Баурене, — 155. Добруша, — 156. Палилула; Бѣлослатинско, — 157. Габаре, — 158. Търнакъ, — 159. Струпенъ, — 160. Попица; Орѣховско, — 161. Кнежа, — 162. Гостиля; Ломско, — 163. Вълчедръма—163i, Дрѣновецъ¹⁾ Берковско, — 164. Гушанци, — 165. Заножене, — 166. Клисура, — 167. Котеновци, — 168. Говежда; Фердинандско, — 169. Винище, — 170. Бѣлимелъ. — 171. Превала.

XIV. Видински окръгъ: Бѣлоградчишко, — 172. Чупренъ, — 173. Върбово, — 174. Толовица, — 175. Влаховичъ; Кулско, — 176. Старопатица, — 177. Кула. — 178. Чичилъ; Видинско, — 179. Буковецъ, — 180. Гънзово, — 181. Ново село.

XV. Софийски окръгъ: Годечко, — 182. Браковци, — 183. Недѣлище; Трънско, — 184. Врабча, — 185. Трънъ, — 186. Проданча, — 187. Реяновци, — 188. Бусинци; Софийско, — 189. Костинбродъ, — 190. Суходолъ, — 191. Слатина, — 192. Лакатникъ; Орханйско, — 193. Радотино, — 194. Осиковица; Пирдопско, — 195. Копрившица, — 196. Душанци, — 197. Лѣжане, — 198. Пирдопъ; Новоселско, — 199. Чурекъ; Ихтиманско 200. Мухово, — 201. Калиларъ; Самоковско, — 202. Махала, — 203. Радоилъ, — 204. Шипочане, — 205. Калково, — 206. Доспей Махала, — 207. Говедарци, — 208. Маджаре, — 209. Мала Цръква, — 210. Бѣли Искъръ, — 211. Ярлово, — 212. Ковачевци, — 213. Поповяне, — 214. Бѣлчинъ, — 215. Рельово; Брезнишко, — 216. Кошарево.

XVI. Кюстендилски окръгъ: Радомирско, — 217. Каличе, — 218. Горна Съкирна; Дупнишко, — 219. Сапарево, — 220. Мало Село, — 221. Мламотозо, — 222. Рила; Кюстендилско, — 223. Кюстендилъ, — 224. Коняво, — 225. Смоличино.

XVII. Празнитѣ кржгчета вънъ отъ границитѣ на България означаватъ селищата: 1. Дерекъой, 2. Караагачъ, 3. Каракурджали, 4. Сачанли, — Гюмурджинско; 5. Новосело, 6. Доганхисаръ, 7. Дервентъ, 8. Балкъой, 9. Мархамли, 10. Домуздере, 11. Тахтаджикъ, — Дедеагашко; 12. Голѣмъ Дервентъ, 13. Каяджикъ, 14. Крушево, — Димотишко; 15. Еспитлии, 16. Караагачъ, 17. Каджкъй, 18. Софуларъ, 19. Кемаль, — Одринско; 20. Еникъой, 21. Ерменикъой, — Узункюприйско; 22. Булгаркъой, 23. Лезгаръ, 24. Теслимъ, 25. Пишменъ, — Малгарско; 26. Велика, — Малкотърновско; 27. Сергенъ, 28. Блаца, — Визенско; 29. Яна, 30. Урумбеглии, — Бунархисарско; 31. Пинска, — Визенско; 32. Мандъръ, 33. Коджа Бунаръ, 34. Тьойбеленъ, — Брусенско (Мала Азия); 35. Лѣсково, — Воденско; 36. неопред. Ениджевардарско, 37. неопред. Албания.

2. Карта на типовеѣтъкъачни станове

1. (= I. въ таблицата) А: 35, 48, 50 < 13. ²⁾, 53 < 32, 55 < 37, 56 < 14, 61, 63, 66 < 23, 67 < 7, 69 < 20, 79, 87, 88, 90—94, 96, 100, 105, 113, 115, 130, 131, 160, 165, 168, 176, (по-старъ), 178, 192, 197, 199, 200; Б: 70, 72, 75, 76, 81 < 28—29, 82 < 27; В: 73, 77; Г: 163i; Д: 181.

2. (= II. въ таблицата) А: 69 (мѣстенъ грьцки); Б: 203—210, 211—215; В: 183, 184, 187.

¹⁾ Прибавено следъ приготвяне на картитѣ — Хр. В.

²⁾ Не чернитѣ числа тукъ и при всички карти по-нататъкъ означаватъ селища вънъ отъ политическитѣ граници на България.

3. (= III. въ таблицата) А: 42—46, 49, 50, 51, 52; Б: 15—21, 41, 66 < 35, 68, 75, 80, 81 < 30, 85; В: 45 < 6, 51 < 21, 101 < 36, 103 < 36.

3. Карта на означенията за цѣлия тъкаченъ станъ.

1. Станъ: „стан“ 35, 40, 43, 46 < 17, 52, 53 < 32, 57, 61, 63, 66 < 2 (опр. форма станът), 3, 70, 75, 79—81 < 28, 82 < 27 (мн. ч. станѣ), 88, 90—92, 94, 100, 115, 130, 131, 139, 157, 175, 178, 196, 197; „стѣн“, опр. ф. „стѣнът“, мн. ч. „стѣнувѣ“ 68 < 1.

2. Разбой: „разбѣи“ 1, 48, 57 < 14, 66 < 35, 67 < 5, 69 < 20, 72, 78, 103 < 36, 163, 165, 168, 173, 175, 181, 183, 184, 188, 191, 192, 200, 206, 209, 211, 212; „рѣзбѣи“ 42 < 11, 45 < 6, 54 < 33, 55 < 37, 56 < 34, 66 < 22 и 23: 73, 76, 81 < 29, 202; „разбои“ 67 < 4.

4. Карта на означенията на частта № 4 (срв. таблицата) на тъкачния станъ.

1. Бърдило: „бърдѣла“ 57 < 14, 66 < 35; „бърдила“ 45 < 6, 66 < 2, 67 < 5; „бърдѣло“ 43, 46 < 17, 50 < 13, 52, 53 < 32, 54 < 33, 56 < 34, 66 < 22 и 23, 68 < 1, 81 < 28; бърдило“ 69 < 20; „бърдила“ 49, 55 < 37; „набрѣдѣло“ 1; „набрѣдѣло“ 82 < 27; „набрѣдил“ 80, 81 < 29, 85; „набрѣдѣло“ 103 < 36; „набрѣдила“ 1, 15—20, 76, 78, 188, 191, 202, 206; набърдила 113, 196; „набрѣдила“ 67 < 4; „набрѣдила“ 184, 209, 211, 212; „набрѣдилки“ 197; „набрѣдалки“ 157, 163, 165; „набрѣделки“ 168, 178, 199, 200; „набрѣдѣлки“ 175.

2. Ватали: „ватачи“ 40, 61, 63, 70, 72, 73, 79, 88, 90, 94, 96, 100, 115, 130; „ватале“ 139; „фатале“ (само за сабицитѣ—табл. 4 „а“) 196, 197.

5. Карта на терминитѣ царвѣли и опѣнци.

1. Опѣнци: „опѣнци“ 172, 190, 220, 221; ед. ч. „опѣнок“ 206—208, 217; „упѣнци“ 6, 152, 202, 203; „опѣнци“ 153, 166—168, 170, 171, 174, 178; „упѣнки“ 156, 165; „пѣнци“ 103 < 36.

2. Царвѣли: „царвѣле“ (ед. ч. царвѣл) 177, 200, 202, 203; „царвѣли“ (ед. ч. царвѣл) 104; „цѣрвѣли“ (ед. ч. цѣрвѣл) 41, 53 < 32, 54 < 33, 56 < 34, 61, 69 < 25, 70, 74, 76, 80, 84 < 26, 91, 92; „цѣрули“ (ед. ч. цѣрул) 40, 51 < 21, 52, 80, 88, 90; „цѣрули“ (ед. ч. цѣрул) 66 < 2 и 3, 96; „царѣли“ 131; „цѣрула“ 50 < 13.

3. Чарѣци: „чарѣци“ (ед. ч. чарѣк) 12, 108.

6. Карта на маменето на свинята.

1. Коренъ гуд-гуч-гуц-гу: гѣд-гѣц-гѣч: „гѣд-гѣц-гѣч“ 184; „гѣд-гѣц“ 174, 217; „гѣц-гѣч“ 207; „гѣч-гѣч“ 176; „гѣч-гѣч“ 90; „гѣс-гѣс“ 42—70, 73, 91; „гѣс-гѣс“ 6; „гѣдѣррр“ 15—22, 183, 212, 214; „гѣс-гѣс“ 2, 50 < 13, 61, 88, 93, 96, 131, 154, 173, 196, „гѣс-гѣс“ 217; „гѣч-гѣч“ 139, 181; „цѣга-цѣга“ 88, 90; „чигѣрр“ 207.

2. Кор. биш-биж-бит: „биш-биш“ 49, 51 < 21; „бише-бише“ 46 < 15, 54 < 33; „бишка-бишка“ 81 < 29; „биши-биши“ 44 < 18; 46 < 19; 66 < 4; 67 < 25; 74; „бишу-бишу“ 52—56; „бижи-бижи“ 57 < 4; „бите-бите“ 46 < 8.

3. ц-ц-ц! (Съ обратно езично-збно експлодиране на въздушната струя) 16—24, 202—204.

7. Карта на обичаитѣ при засѣване.

1. Нарочито мѣсене хлѣбъ, погача, баница—за обредно изяждане, преломяване; — 2. Огънь, пепель отъ огнището или предмети свързани съ огнището—за магично прочистване семето; — 3. Кокошка, пѣтель, — обредно клане и изяждане; — 4. Накичване орачъ, волове, рало; — 5. Обреди съ цѣрковенъ характеръ; — 6. Неизнасяне вещи отъ дома, не даване вещи въ заемъ; — 7. Вързване червенъ конецъ по волове, орачъ, орало; — 8. Неокачване черно котле на огъня, неговтене госба; — 9. Невръщане семе или ястие отъ нивата; — 10. Слагане лукъ, орѣхи, калина и др. плодове въ семето; — 11. Слагане четка въ семето; — 12. Неметене на жилището; — 13. Прекарване семето презъ жѣлзо; — 14. Виното като непрѣмѣнна частъ отъ ястието; — 15. Заравяне яйце въ браздата (този белегъ съ точка означава великденско яйце); — 16. Засѣване преди слънце; — 17. Премѣняване, употребяване нови вещи; — 18. Изливане вода; — 19. Слагане сребърни вещи (пари, гривни, обици и др.) въ семето или прекарване семето презъ тѣхъ; — 20. Прекарване семето презъ сновалка отъ тъкаченъ станъ.

Забележка къмъ картата: Заграденото съ прекъснатата линия е неопредѣлено: за населението между Балкана и Дунава (спор. Раковски, Показалець, стр. 52).

Забележки къмъ обичаитѣ: 1. Най-често погачата бива една и е предназначена само за орача (6, 31, 117, 133, 140—142, 188, 211, 215), като нѣкжде гледатъ непрѣменно да върнатъ отъ нея вечерьта (5); често питата бива раздѣлена между орача и воловетѣ (149, 151, 158, 194, 224); разчупването на погачата понѣкжде става върху ярема на воловетѣ или върху ржчицата на ралото (плуга) (149, 206); пититѣ могатъ да бждатъ и нѣколко — отдѣлно за орача, отдѣлно за воловетѣ (163), като последнитѣ биватъ нахлузвани на рогата имъ докато оратъ (7). По нѣкои села пѣкъ въ деня на засѣването разнасятъ пита по селото за берекетъ (37, 103).

2. Най-често съ огънь обграждатъ колата съ семето (88, 108, 110); вмѣсто огънь може да бжде пепель отъ огнището (23, 28, 58, 123); колата могатъ и да бждатъ прехвърлени съ жарава, за да бждѣло житото червено (158). или пѣкъ просто прекарана презъ жарава (64), или само орачътъ и добитѣктъ да минатъ презъ жарава (90); понѣкжде обграждатъ съ жарава цѣлия харманъ (119), или самото семе се надвесва надъ огъня (163); излизащата кола съ семе бива съ залепена на ярема запалена воценица (141).

3. Обикновено колятъ кокошка, наричана понѣкжде „пиле“ и сготвена я носятъ на нивата (64, 117, 119, 129, 133, 140); по-рѣдко опечена (141); понѣйде гледатъ непрѣмно да бжде червенъ пѣгелъ (142). Интересно е обредното заколване на кокошката въ (163): заколватъ я надъ шиника съ семето, за да изтече кръвьта ѝ въ него, тогава житото съ кръвьта и перушината се засѣва най-напредъ; другаде заравятъ коститѣ отъ кокошката въ първата бразда (181) за да ги не изядѣтъ чучетата, че мишкигѣ щѣли да ядатъ житото.

4. И. т. н.

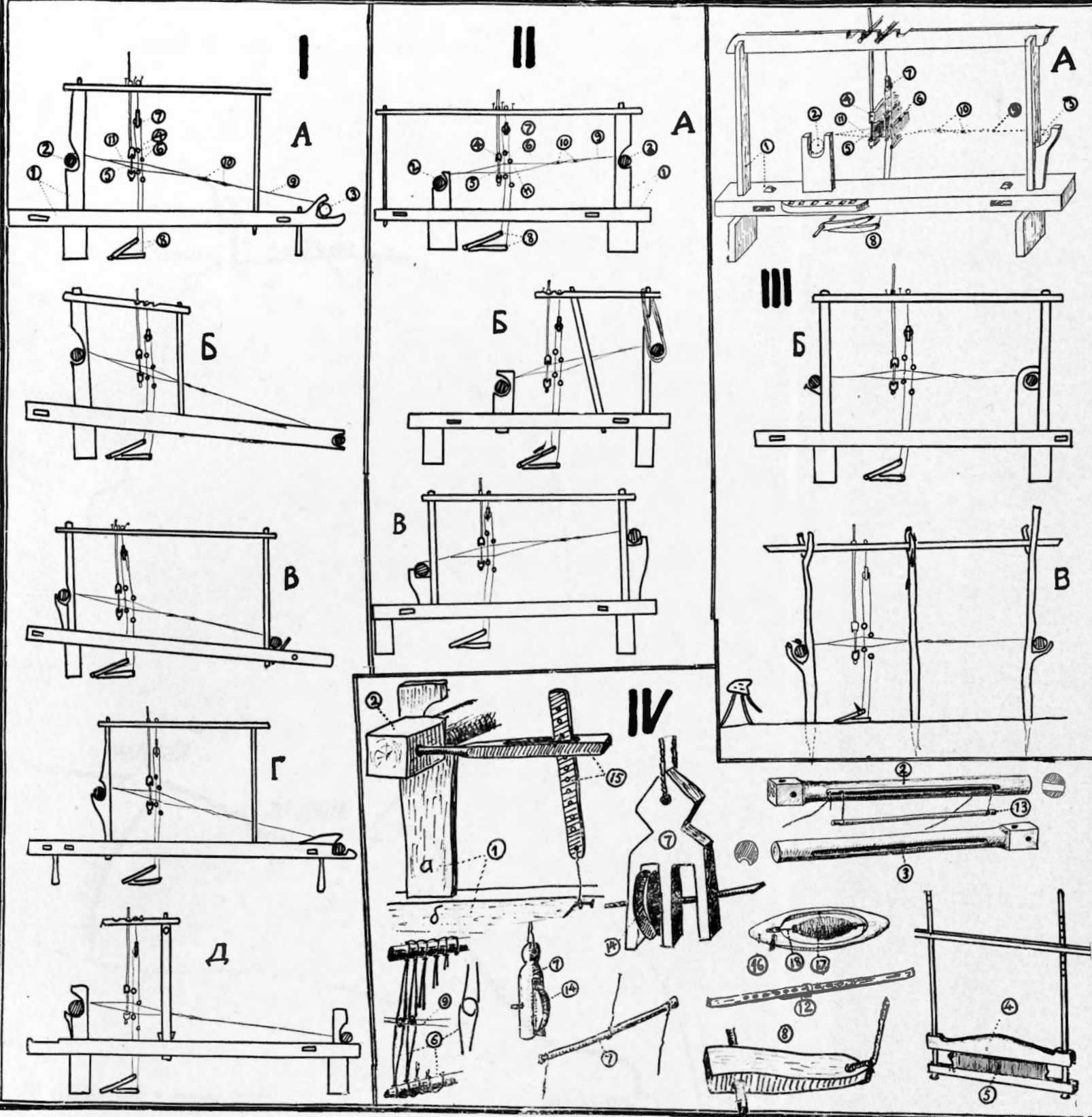

Таблица — типове тъкачни станове и подробности по тях.

I. Станове съ наклонена назад основа: А. Отъ с. Говежда, Берковско; Б. Отъ с. Даутбейлеръ, Елховско; В. Отъ с. Казъклисе, Карабунарско; Г. Отъ с. Дръновець, Ломско; Д. Отъ с. Новосело, Видинско.

II. Станове съ наклонена напредъ основа: А. Отъ с. Синаплии, Елховско — гръцки; Б. Отъ с. Ковачевци, Самоковско.

III. Станове съ хоризонтална основа: А. Отъ с. Димитриковъ, Свиленградско; Б. Отъ с. Българска Поляна, Харманлийско; В. Отъ с. Бусинци, Трънско.

IV. 1) 1. Корунa (или плазь, нога, кракъ и т. н. срв. карта №... 2); 2. Предно кросно; 3. Задно кросно; 4. Набръдила (ватали, срв. карта №... тука е дадена въ карта № 4); 5. Бърдо (гребенъ срв. карта №...); 6. Нишелки (нити, срв. карти №...); 7. Скрипци (кжшички... срв. карта №...); 8. Подножи (крака, срв. карта №...); 9. Основа; 12. Напруги (зжбци, срв. карта №...); 13. Готовушка (тояга... срв. карта №...); 14. Търкалце; 15. Укрепалка; 16. Совалка; 17. Цевъ съ вжтъкъ; 18. Сърчице (пржчка... срв. карта №...).

1) Арабскитъ цифри при чъртежи I А, II А, III А иматъ сжщото означение, както и съответнитъ при група IV.
2) Карти на проектирания атласъ.